

**PRAWA DZIECKA
POKRZYWDZONEGO
PRZESTĘPSTWEM
W POLSKIM SYSTEMIE
WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI
W ŚWIETLE STANDARDÓW
EUROPEJSKICH**

Cezary Kulesza

BIBLIOTEKA SĄDOWA

PRAWA DZIECKA POKRZYWDZONEGO PRZESTĘPSTWEM W POLSKIM SYSTEMIE WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI W ŚWIETLE STANDARDÓW EUROPEJSKICH

Cezary Kulesza

BIBLIOTEKA SĄDOWA

Zamów książkę w księgarni internetowej

profinfo.pl
księgarnia internetowa

Wydanie publikacji zostało dofinansowane
przez Uniwersytet w Białymstoku

Stan prawny na 15 lutego 2024 r.

Cezary Kulesza, nr ORCID: 0000-0003-0509-327X

Recenzentka
Prof. dr hab. Hanna Paluszkiewicz

Wydawczyni
Monika Pawłowska

Redaktorka prowadząca
Joanna Cybulska

Opracowanie redakcyjne
Agata Czuj

Projekt okładek serii
Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski

prawolubni

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących
im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj
jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz,
czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujemy prawo i własność
Więcej na www.legalnakultura.pl
Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2024

ISBN 978-83-8358-404-1

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.
Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. +48 728 313 462
e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	13
Wstęp	15
Rozdział 1	
Konwencyjny standard praw dzieci ofiar.....	23
1.1. Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawach dziecka z 20.11.1989 r.	23
1.2. Europejska Konwencja praw człowieka z 4.11.1950 r.	28
1.3. Konwencja Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych z 25.10.2007 r.	33
1.4. Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej z 11.05.2011 r.	37
1.5. Wytyczne Komitetu Ministrów Rady Europy dotyczące wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom z 17.11.2010 r.	42
1.6. Strategia Rady Europy o prawach dziecka (2022–2027) ...	49
Rozdział 2	
Unijne standardy ochrony, praw i wsparcia dzieci ofiar.....	55
2.1. Dyrektywa 2011/93/UE z 13.12.2011 r. w sprawie zwalczania niegodziwego traktowania w celach seksualnych i wykorzystywania seksualnego dzieci oraz pornografii dziecięcej.....	55

2.2. Dyrektywa 2012/29/UE z 25.10.2012 r. o minimalnych standardach ochrony, praw i wsparcia ofiar przestępstw...	66
2.3. Dyrektywa 2011/99/EU z 13.12.2011 r. w sprawie europejskiego nakazu ochrony.....	77
2.4. Strategia Unii Europejskiej na rzecz praw dziecka z 2021 r.	79
2.5. Wdrażanie europejskich standardów wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom w krajach Unii Europejskiej.....	83
2.5.1. Raport Agencji Praw Podstawowych UE (FRA) z 2017 r.	83
2.5.2. Raport Komisji Europejskiej z 2022 r. dotyczący ewaluacji dyrektywy 2012/29/EU i efektywności jej wdrażania.....	91
2.6. Prawa dzieci ofiar przestępstw w projekcie dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady z 23.07.2023 r. zmieniającej dyrektywę 2012/29/UE	94

Rozdział 3

Dziecko jako szczególny rodzaj świadka w świetle wyników badań wiktyimizacji, badań psychologicznych i praktyki procesowej w krajach europejskich i USA	101
3.1. Badania wiktyimizacji dzieci.....	101
3.2. Dziecko jako ofiara i świadek w świetle badań psychologicznych.....	111
3.3. Wyniki badań praktyki procesowej w USA	123

Rozdział 4

Prawnokarna ochrona dzieci w polskim Kodeksie karnym z 1997 r.	129
4.1. Przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajowości (rozdział XXV Kodeksu karnego)	129
4.1.1. Uwagi wstępne.....	129
4.1.2. Zgwałcenie małoletniego poniżej lat 15 (art. 197 § 4 k.k.).....	135
4.1.3. Nadużycie zależności (art. 199 k.k.)	146

4.1.4. Obcowanie płciowe z małoletnim poniżej 15 lat i prezentacja treści pornograficznych (art. 200 k.k.).....	150
4.1.5. Elektroniczna korupcja seksualna małoletniego – grooming (art. 200a k.k.).....	154
4.1.6. Zakaz publicznego propagowania zachowań o charakterze pedofilskim (art. 200b k.k.).....	158
4.1.7. Kazirodztwo (art. 201 k.k.).....	159
4.1.8. Pornografia z udziałem małoletnich (art. 202 § 3, 4, 4a–4c k.k.).....	160
4.2. Wybrane przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece (rozdział XXVI Kodeksu karnego).....	163
4.2.1. Uwagi wstępne.....	163
4.2.2. Znęcanie się (art. 207 k.k.).....	164
4.2.3. Rozpijanie nieletniego (art. 208 k.k.).....	166
4.3. Wybrane przestępstwa przeciwko dzieciom z rozdziału XXV Kodeksu karnego w świetle badań statystycznych ...	167

Rozdział 5

Pokrzywdzone dziecko jako strona w polskim procesie

karnym	171
5.1. Pojęcie ofiary przestępstwa a definicja pokrzywdzonego i podstawowe uprawnienia wynikające ze statusu pokrzywdzonego dziecka.....	171
5.2. Uprawnienia pokrzywdzonego jako strony w postępowaniu przygotowawczym.....	182
5.3. Uprawnienia pokrzywdzonego jako strony postępowania sądowego.....	185
5.3.1. Pokrzywdzony jako oskarżyciel posiłkowy.....	185
5.3.2. Pokrzywdzony jako oskarżyciel prywatny.....	191
5.3.3. Uprawnienia pokrzywdzonego niebędącego oskarżycielem w postępowaniu sądowym.....	193
5.4. Reprezentacja pokrzywdzonego dziecka w postępowaniu karnym.....	197
5.5. Aktywność pokrzywdzonych jako stron procesowych w świetle wyników badań.....	205

Rozdział 6

Prawa ochronne dziecka jako świadka.....	211
6.1. Uwagi wstępne.....	211
6.2. Zasady przesłuchania małoletniego świadka z art. 171 k.p.k.....	213
6.3. Przesłuchanie małoletniego pokrzywdzonego i świadka na podstawie art. 185a i 185b k.p.k.....	216
6.3.1. Przesłuchanie małoletniego pokrzywdzonego na podstawie art. 185a.....	216
6.3.2. Przesłuchanie małoletniego świadka na podstawie art. 185b.....	227
6.4. Przesłuchanie dziecka pokrzywdzonego przestępstwami z art. 197–199 k.k.....	230
6.5. Przesłuchanie świadka z zaburzeniami (art. 185e k.p.k.)...	234
6.6. Prawa ochronne dziecka jako świadka na rozprawie sądowej.....	239
6.7. Wyniki badań praktyki procesowej.....	242

Rozdział 7

Konflikt uprawnień pokrzywdzonego dziecka z prawami oskarżonego.....	247
7.1. Uwagi wstępne.....	247
7.2. Sfera poznawcza procesu karnego.....	250
7.3. Decyzyjna faza procesu.....	255
7.3.1. Uwagi wstępne.....	255
7.3.2. Prawo pokrzywdzonego dziecka jako strony procesowej.....	256
7.3.3. Konflikt między ochronną funkcją środków zapobiegawczych a prawem oskarżonego do obrony.....	263
7.4. Mediacja między pokrzywdzonym dzieckiem a sprawcą przestępstwa.....	269

Rozdział 8

Prawa, ochrona i wsparcie dzieci pokrzywdzonych przestępstwem poza procesem karnym	279
8.1. Ustawa z 13.05.2016 r. o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym i ochronie małoletnich.....	279
8.2. Państwowa Komisja do spraw przeciwdziałania wykorzystaniu seksualnemu małoletnich poniżej lat 15...	284
8.3. Szczególne uprawnienia i środki ochrony dzieci jako ofiar przemocy domowej	289
8.3.1. Uwagi wstępne.....	289
8.3.2. Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy domowej z 29.07.2005 r.....	290
8.3.3. „Ustawa antyprzemocowa” z 30.04.2020 r.	293
8.4. Wsparcie dzieci ze środków Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej – Funduszu Sprawiedliwości.....	295
Zakończenie	299
Bibliografia.....	319

WSTĘP

Chciałbym mieć wirtualną przestrzeń, w której mógłbym wyrazić swoje obawy i opinię bez wstydu i bez zastraszania z powodu moich przekonań¹.

Dzieci to wrażliwe istoty, których prawa do osiągnięcia pełnoletności podlegają ograniczeniom zasadniczo wskutek sprawowanej nad nimi władzy rodziców lub opiekunów. Władza ta, jeśli jest sprawowana prawidłowo, z założenia ma zapewniać im bezpieczeństwo i służyć ich rozwojowi psychofizycznemu. Jednakże w przypadku nadużyć tej władzy bądź zaniedbań opieki wynikających z przejawów patologii społecznej wśród rodziców lub opiekunów dzieci mogą stać się także ofiarami przemocy w rodzinie bądź przemocy i innych form pokrzywdzenia ze strony osób trzecich. Problem szczególnej podatności dzieci na wiktymizację dostrzeżono na forum zarówno Narodów Zjednoczonych, jak i europejskim.

Pierwszym aktem o zasadniczym znaczeniu dla ochrony praw dzieci w wymiarze światowym była uchwalona 20.11.1989 r. przez Zgromadzenie Ogólne NZ Konwencja o prawach dziecka, która stała się wkrótce w istocie światową konstytucją praw dziecka. Konwencja ta wyznaczyła uniwersalne normy prawne ochrony dzieci przed zaniedbaniem, złym traktowaniem i wyzyskiem, gwarantując dzieciom jednocześnie podstawowe prawa człowieka, w tym prawo do przeżycia, rozwoju i pełnego

¹ „I would like to have a virtual space where I can voice my concerns and my opinion without shame and without being intimidated for my beliefs”, Council of Europe Strategy for Rights of the Child (2022–2027), „Childrens Rights in Action: from continuous implementation to joint innovation”, www.coe.int/children, Strasbourg 2022, s. 33.

uczestnictwa w życiu społecznym, kulturalnym, wychowawczo-oświatowym, które są niezbędne do indywidualnego rozwoju i dobra dziecka. Podstawowe założenia tej konwencji odnoszące się do ochrony dziecka w systemie wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych zostały opisane w rozdziale 1 niniejszej książki. Poruszano w nim także problematykę wdrażania postanowień konwencji w sygnujących ją państwach.

Następnie krótko opisano wybrane artykuły (głównie art. 2 i 3) europejskiej Konwencji praw człowieka z 4.11.1950 r. i oparte na nich orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, gdyż prawa ofiar przestępstw (a więc i prawa dzieci ofiar) są nierozzerwalnie związane z prawami człowieka.

W dalszej części rozdziału 1 monografii przeprowadzono skrótową analizę europejskich standardów praw dziecka, jakie można wywieść z Konwencji Rady Europy z 25.10.2007 r. o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych, która jest skierowana do szczególnej kategorii ofiar, jaką są dzieci ofiary przemocy seksualnej bądź wykorzystywania w celach seksualnych. Konwencja ta zasadniczo koncentruje się na prawnokarnej ochronie dzieci przed przestępczością o charakterze seksualnym, która, jak wynika z przytoczonych w dalszej części rozważań, wywiera szczególnie ciężkie i długotrwałe efekty traumatyzujące dzieci. Przyczyniła się ona do systematyzacji prawnokarnej ochrony dzieci przed tą przestępczością w polskim Kodeksie karnym.

Istotnym instrumentem europejskim ochrony dzieci przed przemocą jest również ratyfikowana przez Polskę w 2015 r. Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej z 11.05.2011 r., zwana konwencją stambulską. Jak wynika z postanowień tej konwencji, przemoc wobec dzieci jest istotnym elementem przemocy domowej. Konwencja ta, krótko scharakteryzowana w rozdziale 1 monografii, nie ogranicza się tylko do zdefiniowania obu rodzajów przemocy i postulatów penalizacji jej przejawów przez państwa europejskie, lecz zawiera także wiele instrumentów o charakterze karnoprosesowym, które powinny wdrożyć sygnatariusze tej konwencji w celu efektywnego ścigania przestępstw przemocy wobec dzieci.

Rozdział 1

KONWENCYJNY STANDARD PRAW DZIECI OFIAR

1.1. Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawach dziecka z 20.11.1989 r.

Uchwalona 20.11.1989 r. przez Zgromadzenie Ogólne NZ Konwencja o prawach dziecka, zwana niekiedy uniwersalną konwencją praw dziecka, wyznaczyła uniwersalne normy prawne ochrony dzieci przed zaniedbaniem, złym traktowaniem i wyzyskiem, gwarantując im jednocześnie podstawowe prawa człowieka, w tym prawo do przeżycia, rozwoju i pełnego uczestnictwa w życiu społecznym, kulturalnym, wychowawczo-oświatowym, które są niezbędne do indywidualnego rozwoju i dobra dziecka. Obowiązuje ona w Polsce po ratyfikacji ustawą z 27.09.2020 r.¹ z uwzględnieniem poprawki z 12.12.1995 r. do jej art. 43 ust. 2² oraz protokołów fakultatywnych³:

- w sprawie angażowania dzieci w konflikty zbrojne z 25.05.2000 r.⁴;
- w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji z 25.05.2000 r.⁵;
- w sprawie procedury składania zawiadomień z 19.12.2011 r.

¹ Dz.U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526.

² Dz.U. z 2000 r. Nr 2, poz. 11.

³ Zob. E. Bieńkowska, *Wiktymologia*, Warszawa 2018, s. 187–188.

⁴ Dz.U. z 2007 r. Nr 91, poz. 608 ze zm.

⁵ Dz.U. z 2007 r. Nr 76, poz. 494.

Konwencja uznaje za dziecko każdego człowieka w wieku poniżej 18 lat, chyba że zgodnie z prawem uzyska ono wcześniej pełnoletniość (art. 1 konwencji), a za priorytet we wszystkich działaniach przyjmuje dobro dzieci, czyli najlepsze zabezpieczenie jego interesów (art. 3). Obowiązek kierowania się w pierwszym rzędzie dobrem dziecka spoczywa na wszystkich podmiotach, które podejmują decyzje dotyczące dziecka, a więc na organach ustawodawczych ustanawiających prawa regulujące sytuację dzieci, na władzach lokalnych – rządowych i samorządowych. Do kierowania się przede wszystkim dobrem dziecka zobowiązane są również sądy, organy administracji, instytucje edukacyjne, socjalne, a zwłaszcza działające w obszarze służby zdrowia, sportu i turystyki. Ponadto obowiązek kierowania się dobrem dziecka obciąża również rodziców i opiekunów.

Konwencja zobowiązuje państwa strony do podejmowania skutecznych środków do ochrony dziecka przed określonymi przejawami wiktymizacji.

Przed wszystkim należy tu wskazać na art. 19 zobowiązujący do ochrony dzieci przed przemocą fizyczną bądź psychiczną, krzywdą lub zaniedbaniem bądź złym traktowaniem lub wyzyskiem, w tym wykorzystywaniem w celach seksualnych, art. 34 przewidujący ochronę przed wszelkimi formami wyzysku seksualnego i nadużyć seksualnych, art. 35 określający przeciwdziałanie uprowadzeniom, sprzedaży bądź handlowi dziećmi czy art. 36 zobowiązujący do obrony dziecka przed wszelkimi innymi formami wyzysku, w jakimkolwiek aspekcie naruszającym dobro dziecka.

Artykuł 19 ust. 1 konwencji przewiduje, że państwa strony będą podejmowały wszelkie właściwe kroki w dziedzinie ustawodawczej, administracyjnej, społecznej oraz wychowawczej dla ochrony dziecka przed wszelkimi formami przemocy fizycznej bądź psychicznej, krzywdy lub zaniedbania bądź złego traktowania lub wyzysku, w tym wykorzystywania w celach seksualnych, dzieci pozostających pod opieką rodzica(ów), opiekuna(ów) prawnego(ych) lub innej osoby sprawującej opiekę nad dzieckiem. Z regulacji tej wyprowadza się zakaz stosowania cielesnego

karania dzieci i innych poniżających metod, jednakże zakaz wprowadziły do swoich systemów prawnych tylko niektóre państwa⁶.

Jeśli chodzi o przewidzianą w art. 34 konwencji ochronę dzieci przed wszelkimi formami wyzysku seksualnego i nadużyć seksualnych, to dla osiągnięcia tych celów państwa strony podejmą w szczególności wszelkie właściwe kroki o zasięgu krajowym dla przeciwdziałania: nakłanianiu lub zmuszaniu dziecka do jakichkolwiek nielegalnych działań seksualnych, wykorzystywaniu dzieci do prostytucji lub innych nielegalnych praktyk seksualnych, wykorzystywaniu dzieci w pornograficznych przedstawieniach i materiałach. Konwencja jednak nie określa wieku dziecka w kontaktach seksualnych. Natomiast powołany na mocy art. 43 konwencji Komitet Praw Dziecka uważa, że granica ta winna być wysoka, bliska granicy dzieciństwa (tzn. 18. roku życia)⁷. Ochrona dzieci przed wszelkimi formami wyzysku i wykorzystywania seksualnego odnosi się do przestępstwa obcowania płciowego z małoletnim poniżej 15 lat, kazirodtwa, pornografii z udziałem lub wobec małoletniego poniżej 15. roku życia, sutenerstwa, stręczycielstwa i prostytucji dziecięcej. Formą wyzysku dzieci jest także uprowadzenie, sprzedaż czy też handel nimi dla jakichkolwiek celów i w jakiegokolwiek formie. Konwencja o prawach dziecka w art. 35 zobowiązuje państwa strony do podejmowania wszelkich kroków o zasięgu krajowym, dwustronnym oraz wielostronnym dla przeciwdziałania tego rodzaju czynom. Powyższe regulacje uzupełnia art. 36 konwencji, stanowiący, że państwa strony będą bronić dziecko przed wszelkimi innymi formami wyzysku, w jakimkolwiek aspekcie naruszającym dobro dziecka.

Jak wskazuje się w polskiej literaturze przedmiotu, przepisy dotyczące stypizowanych form wyzysku sformułowano w sposób elastyczny, z użyciem klauzul generalnych, unikając nieokreśloności. Dają one możliwość interpretacji chroniącej dobro dziecka w niemal każdej sytuacji, w której będzie ono zagrożone. Konwencja z 1989 r. o prawach dziecka daje możliwość ochrony dziecka w sytuacjach obecnie niemożliwych do

⁶ Zob. wykaz takich państw w: A. Gadomska-Radel, *Przesłuchanie dziecka jako ofiary i świadka przestępstwa w procesie karnym*, Warszawa 2015.

⁷ A. Gadomska-Radel, *Przesłuchanie dziecka jako ofiary...*

przewidzenia, gwarantując w art. 36 ochronę przed wszelkimi innymi formami wyzysku. Artykuł 36 konwencji jest przepisem subsydiarnym wobec innych przepisów dotyczących wyzysku⁸.

Z punktu widzenia rozważań niniejszej monografii należy zauważyć, że konwencja wprawdzie nie zawiera żadnych szczególnych uprawnień, zwłaszcza procesowych dla dzieci ofiar, jednakże przewiduje określone gwarancje ich praw zawarte w art. 37 i 39. Co prawda regulacja art. 37 zasadniczo odnosi się do praw dzieci podejrzanych lub oskarżonych o popełnienie przestępstwa, można tu jednak wskazać na jej pkt a, przewidujący, że państwa strony mają podjąć odpowiednie kroki, aby żadne dziecko nie podlegało torturowaniu bądź okrutnemu, nieludzkiemu czy poniżającemu traktowaniu lub karaniu. Natomiast art. 39 zobowiązuje państwa członkowskie do ułatwienia przebiegu rehabilitacji fizycznej i psychicznej oraz reintegracji społecznej dziecka, które padło ofiarą jakiegokolwiek formy zaniedbania, wyzysku lub wykorzystania, torturowania lub jakiegokolwiek innej formy okrutnego, nieludzkiego czy poniżającego traktowania albo karania bądź konfliktu zbrojnego.

Nad przestrzeganiem zawartych w konwencji praw dziecka czuwa Komitet Praw Dziecka (Committee on the Rights of the Child) złożony z 10 ekspertów wybieranych na okresy czteroletnie przez państwa strony konwencji. Zadaniem Komitetu jest badanie postępów dokonanych przez państwa w realizacji zobowiązań przewidzianych w konwencji. Zgodnie z art. 44 ust. 1 konwencji państwa strony zobowiązane są przedkładać Komitetowi sprawozdanie odnośnie do środków stosowanych przez nie do realizacji praw zawartych w konwencji oraz postępów w korzystaniu z tych praw.

Należy zwrócić także uwagę na przyjęty 25.05.2000 r. Protokół fakultatywny do Konwencji o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii⁹. Poszerza on i precyzuje postanowienia konwencji, mając na celu wzmocnienie ochrony dzieci

⁸ Zob. M.J. Sokołowska-Walewska, *Zakaz handlu ludźmi z perspektywy systemu ochrony praw człowieka*, „Studia Prawnicze” 2013/1, s. 69–100.

⁹ Dz.U. z 2007 r. Nr 76, poz. 494.

przed tymi krzywdzącymi je praktykami. W jego art. 2 zdefiniowano pojęcia handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji oraz dziecięcej pornografii. Zgodnie z tą regulacją:

- handel dziećmi oznacza jakiegokolwiek działanie lub transakcję, w drodze której dziecko przekazywane jest przez jakąkolwiek osobę lub grupę osób innej osobie lub grupie za wynagrodzeniem lub jakąkolwiek inną rekompensatą;
- dziecięca prostytucja oznacza wykorzystywanie dzieci do czynności seksualnych za wynagrodzeniem lub jakąkolwiek rekompensatą w innej formie;
- dziecięca pornografia oznacza jakiegokolwiek pokazywanie, za pomocą dowolnych środków, dziecka uczestniczącego w rzeczywistych lub symulowanych ewidentnie czynnościach seksualnych lub też jakiegokolwiek pokazywanie organów płciowych w celach przede wszystkim seksualnych.

Natomiast jak wskazano w art. 3 protokołu, każde z państw stron protokołu zapewni, jako minimum, pełne objęcie swoim prawem kryminalnym lub karnym wymienionych w tej regulacji szczegółowych czynności i działań odnoszących się do przejawów krzywdzenia dzieci wskazanych w art. 2, bez względu na to, czy przestępstwa takie popełnione zostały w tym kraju, czy też za granicą.

Za szczególnie interesujący ze względu na tematykę niniejszej monografii należy uznać art. 8 protokołu odnoszący się do procesowych uprawnień dzieci jako ofiar i świadków wskazanych wyżej przestępstw. Przepis ten zobowiązuje państwa członkowskie do podjęcia niezbędnych kroków w celu ochrony praw i interesów dzieci ofiar na wszystkich etapach postępowania karnego, w szczególności przez:

- a) uznanie szczególnej wrażliwości dzieci ofiar oraz dostosowanie procedur, aby uwzględnić ich szczególne potrzeby, w tym wynikające z roli świadków;
- b) informowanie dzieci ofiar o ich prawach, roli oraz o zakresie, czasie trwania i przebiegu postępowań, jak również o rozstrzygnięciu ich spraw;
- c) umożliwienie przedstawienia i uwzględnienia opinii, potrzeb i trosk dzieci ofiar w postępowaniach, które dotyczą ich osobi-

pytaniach nie dostarczają one więcej błędnych informacji, lecz po prostu mniej informacji⁴¹.

Badania te jednak wykazują, że dzieci są bardziej niż dorośli podatne na oczekiwania i instrukcje funkcjonariuszy policji i wymiaru sprawiedliwości (szczególnie w mundurach). Dlatego też w czasie okazań, jeśli sprawcy nie ma wśród okazanych osób, nawet dzieci powyżej 12 lat są bardziej skłonne wybrać „niewinną” osobę⁴².

W polskiej literaturze wskazuje się na wiele treściowych kryteriów wiarygodności dziecka związanych ze strukturą i treścią jego wypowiedzi⁴³, które ze względu na ramy niniejszego opracowania można przytoczyć hasłowo:

1. Struktura wypowiedzi dziecka

- logiczna vs. nielogiczna
- wypowiedź ustrukturalizowana vs. nieustrukturalizowana (chaotyczna)

2. Treść wypowiedzi dziecka

- wystarczająca vs. uboga liczba detali
- obecność vs. brak niezwykłych detali
- detale zbędne oraz niezrozumiałe dla dziecka
- obecność czasu, osób i miejsca vs. trudności w ocenie kontekstu
- pełny opis interakcji vs. brak opisu interakcji
- dziecko potrafi odtworzyć treść rozmów vs. dziecko nie odtwarza treści rozmów
- opis własnych stanów psychicznych vs. brak opisu własnych stanów psychicznych
- opis stanów emocjonalnych sprawcy vs. brak opisu stanów emocjonalnych sprawcy

⁴¹ C.H. Murray, *Child-Witness...*, s. 70; G. Gudjonsson, *The Psychology of Interrogations...*, s. 93–94; D. Whitcomb, *When the Victim is a Child*, s. 24–26.

⁴² D. Whitcomb, *When the Victim is Child*, s. 24.

⁴³ Zob. opis tych kryteriów oraz kwestionariusze wywiadu w sprawach o wykorzystywanie seksualne małoletnich w: A. Więcek-Durańska, *Opiniowanie sądowo-psychologiczne*, s. 159–177 i podana tam literatura.

chiatrycznych dla dzieci będących ofiarami przestępstw seksualnych, które odzwierciedlają trudności sądów w równoważeniu sprzecznych interesów obrony i ochrony dziecka⁵⁷.

W USA ze względu na prawa konstytucyjne gwarantowane oskarżonemu (tj. prawo do konfrontacji świadków) problematyczna była zmiana praktyk przesłuchiwania świadków dzieci. Szósta poprawka do Konstytucji USA przyznaje wszystkim oskarżonym prawo do obrony, w tym przede wszystkim prawo do skonfrontowania wszystkich świadków zeznających przeciwko nim. W sprawach z udziałem świadków i/lub dzieci ofiar oznacza to, że dziecko musi złożyć zeznania na sali sądowej w obecności oskarżonego. Dla dziecka będącego ofiarą takie przesłuchanie może stanowić najbardziej traumatyczną i najtrudniejszą część procesu karnego. Ustawodawstwo federalne dotyczące dzieci będących świadkami ustanawia wprawdzie ogólny model postępowania dla poszczególnych stanów, ale ze względu na specyfikę reguł federalnych nie regulują one kwestii przesłuchiwania dzieci w sposób szczegółowy i wyczerpujący. Kodeks federalny USA zawiera definicje oraz alternatywne opcje dla zeznań na żywo w sądzie, w tym przede wszystkim korzystania z utrwalonych na taśmach wideo pełnych i szczegółowych zeznań nagranych przed rozprawą. Kodeks zawiera również regulacje dotyczące badania kompetencji dziecka, ochrony jego prywatności, oświadczeń o wpływie przestępstwa na ofiarę (*Victim Impact Statement*), korzystania z multidyscyplinarnych zespołów ds. wykorzystywania dzieci, dyrektywę szybkiego procesu, zasiłków dla osób wspierających i pomoce referencyjne⁵⁸.

W związku z ustawą federalną w poszczególnych stanach w latach 80. i 90. XX w. na mocy ustaw ochronnych (*shield statutes*) wprowadzono w USA dla dzieci ofiar przestępstw takie środki ochrony, jak: umieszczenie podczas zeznań dzieci ekranu oddzielającego ich od oskarżonych;

⁵⁷ J.D. Prince, *Competency and Credibility: Double Trouble for Child Victims of Sexual Offenses*, „Journal of Trial & Appellate Advocacy” 2004/9, s. 113–128. Odnośnie do roli biegłych w takich procesach zob. N.K.D. Lemon, *A Transformative Process: Working as a Domestic Violence Expert Witness*, „Berkeley of Journal Gender, Law and Justice” 2009/24, s. 208–232.

⁵⁸ A. Fansher, R.V. del Carmen, *Child as Witness: Evaluating State Statutes on the Court's Most Vulnerable Population*, „The Children Legal Rights Journal” 2016/36, s. 1–26.

Książka stanowi kompendium wiedzy na temat praw dziecka jako ofiary przestępstwa i jako świadka w systemie wymiaru sprawiedliwości. Omówiono w niej m.in.:

- prawa dzieci będących ofiarami przestępstw określone w Konwencji o prawach dziecka i aktach Rady Europy, a także unijny standard ochrony, praw i wsparcia tych dzieci;
- karnoprawną ochronę dziecka w Kodeksie karnym oraz jego status jako strony procesowej i świadka w polskim procesie karnym;
- prawa, ochronę i wsparcie dzieci pokrzywdzonych przestępstwem poza procesem karnym, w tym regulacje ustawy z 13.05.2016 r. o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym i ochronie małoletnich.

Szczególną uwagę poświęcono ostatnim ważnym nowelizacjom procedury karnej zmierzającym do uściślenia i doprecyzowania gwarancji procesowych przysługujących osobom, które nie ukończyły 18 lat.

Publikacja będzie przydatna zarówno dla prawników praktyków i osób związanych ze świadczeniem pomocy lub udzielaniem wsparcia dzieciom ofiarom przestępstw (prokuratorów, adwokatów, sędziów, kuratorów sądowych, służb policyjnych, wolontariuszy), jak i dla przedstawicieli nauki zainteresowanych problematyką dzieci krzywdzonych i ich szczególnymi potrzebami w procesie karnym.

„Dużą wartość poznawczą ma prezentacja wyników badań empirycznych oraz zestawienia statystyczne, które obrazują, na tle normatywnym, stan rzeczywisty w zakresie ścigania i karania przestępstw, których ofiarami są dzieci.

Uzasadnieniem dla publikacji (...) jest nie tylko waga poruszanej w niej problematyki, szerokie ujęcie omawianego zagadnienia, bogata literatura przedmiotu wykorzystana w adekwatny sposób, ale także aktualność rozważań, bowiem Autor analizuje najnowsze zmiany prawne zarówno w kodeksie postępowania karnego, jak i w kodeksie karnym”.

Z recenzji prof. dr hab. Hanny Paluszkievicz

Cezary Kulesza – profesor doktor habilitowany nauk prawnych, kierownik Katedry Postępowania Karnego Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku; adwokat; w latach 2010–2016 członek Zespołu Doradców Prokuratora Generalnego ds. Ofiar Przestępstw; obecnie członek Rady Programowej Fundacji Pomocy Ofiarom Przestępstw w Warszawie; autor ponad 200 publikacji z prawa karnego i wiktymologii.

9788383584041 W01P01

ISBN 978-83-8358-404-1

9 788383 584041

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA: +48 801 044 545

ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL

WWW.PROFINFO.PL

CENA 199 ZŁ (W TYM 5% VAT)